

Процедуре у школама у погледу обавезе да осигурају безбедно окружење за све

Основни предуслов за несметани боравак и рад ученика/деце и запослених у установи образовања и васпитања је да се у њој осећају безбедним и заштићеним од свих облика насиља, злостављања и занемаривања. Због тога је важно да се у установи развија култура асертивне комуникације, да међусобни односи свих актера образовно-васпитног процеса (ученик – родитељ – наставник) буду засновани на међусобном уважавању и да се успостави тзв. нулта толеранција на примере насиља.

Стратегије спречавања и поступци реаговања у случају када се догоди насиље базирани су на међународним и националним документима и правилницима. Они су самим тим обавезујући за све учеснике у образовном процесу. Највеће тежиште у примени истих је на школи и запосленима у њој, почев од директора, преко стручних сарадника, наставника и запослених на административним пословима, до чистачица и домара.

- МЕЂУНАРОДНА ДОКУМЕНТА: Конвенција Уједињених нација о правима детета;

- НАЦИОНАЛНА ДОКУМЕНТА:

- ЗАКОН О ОСНОВАМА СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА („Сл. гласник РС“ бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 6/2020 и 129/2021)

↓↓

- Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2020),
- Правилник о поступању установе у случају сумње или утврђеног дискриминаторног понашања или вређања угледа, части и достојанства личности (2018),
- Правилник о обављању друштвено-корисног, односно хуманитарног рада (2018),
- Правилник о ближим критеријумима за препознавање облика дискриминације од стране ученика, запосленог или трећег лица (2016),
- Упутство о заштити и безбедности деце и ученика у установи број 610-00-9531/2014-01,
- Упутство о поступању у случају сумње или сазнања о присуству и коришћењу дрога у образовно-васпитним установама број 119-01-396/2018-01,

- Упутство о поступању установа образовања и васпитања и центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од насиља број 611-00-419/2018-04.

- ДОКУМЕНТА НА НИВОУ ШКОЛЕ:

- развојни план школе,
- школски програм,
- годишњи план рада и
- интерна акта школе (правилници, програми и сл.).

Школа је у обавези да својим развојним планом предвиди „мере превенције насиља и повећања сарадње међу ученицима, наставницима и родитељима” (члан 26. Закона о основном образовању и васпитању и члан 9. Закона о средњем образовању и васпитању). Школским програмом утврђује се „програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања и програм спречавања дискриминације” (члан 27. Закона о основном образовању и васпитању и члан 17. Закона о средњем образовању и васпитању). Оперативне активности у вези са спровођењем програма заштите прецизирају се годишњим планом рада школе. Саставни део годишњег плана рада је одлука о формирању и решење о именовању чланова Тима за заштиту деце/ученика од дискриминације, насиља, злостављања и занемаривања, које доноси директор школе. Тим је у обавези да за годишњи план рада достави и свој план рада.

РАД ТИМА ЗА ЗАШТИТУ УЧЕНИКА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈЕ, НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА

1. У установи постоји Тим, донета је одлука о формирању
2. У установи је на видним местима постављена листа са именима чланова Тима (хол, испред свлачионица, на спратовима, у складу са простором и анализом стања безбедности)
3. Директор је члан Тима
4. Тим се увек укључује када се догоди 2. и 3. ниво насиља
5. Тим редовно прати остваривање конкретних планова заштите у случајевима 2. и 3. нивоа насиља
6. Тим редовно прати остваривање Програма заштите од насиља на нивоу установе

7. Тим прати ефекте предузетих мера и активности на пољу превенције

ПРОГРАМ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА, ЗЛОСТАВЉАЊА И ЗАНЕМАРИВАЊА И
ПРОГРАМ СПРЕЧАВАЊА ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Ред.
број

Програм заштите од насиља, злостављања и занемаривања и Програм спречавања дискриминације је:

1. Усмерен на превенцију свих видова насиља и дискриминације
2. Прецизан – јасно дефинисане улоге, одговорности и задужења
3. Реалан – заснован на актуелној анализи стања, капацитета и ресурса установе и њеног окружења
4. Одражава стварне потребе установе – заснован на резултатима самовредновања
5. Укључује све интересне групе (ученици, наставници, родитељи и локална заједница)

Правилником о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање (2020) све активности које школа предузима у одговору на насиље подељене су на превентивне и интервентне, при чему су дефинисане на следећи начин:

Превентивне активности су све оне које доприносе стварању климе толеранције и прихватања различитости, развоја социјалних вештина и ненасилне комуникације код свих актера образовно-васпитног процеса у установи. Приликом планирања превентивних активности важно је знати да установа има педагошку аутономију, тј. аутономију у начину остваривања сарадње са установама из области образовања и васпитања, здравства, социјалне и децје заштите, јавним предузећима, привредним друштвима и другим органима, службама и организацијама, ради остваривања права деце, ученика и запослених. Приликом реализације различитих програма и пројеката установа је у обавези да о томе обавести Савет родитеља, Наставничко веће и Педагошки колегијум, као и да обезбеди потребне сагласности родитеља.

Интервентне активности су све мере и активности којима се насиље, уколико се догоди, зауставља, осигурава безбедност учесника (оних који насиље трпе, чине или сведоче), смањује ризик од понављања, ублажавају последице за све учеснике и прате ефекти предузетих мера.

У установи се интервенише на насиље, злостављање и занемаривање када се оно дешава или се догодило између: деце или ученика (вршњачко насиље), запосленог и детета/ученика, родитеља и запосленог, ученика и запосленог, ученика и запосленог, као и када насиље, злостављање и занемаривање чини треће лице у односу на дете/ученика, запосленог или родитеља. Установа је дужна да интервенише увек када постоји сумња или сазнање да дете и ученик трпи насиље, злостављање и занемаривање, без обзира на то где се оно догодило, где се догађа или где се припрема.

ДЕФИНИЦИЈА, ВРСТЕ И НИВОИ НАСИЉА И ЗЛОСТАВЉАЊА

Под насиљем и злостављањем подразумева се сваки облик једанпут учињеног, односно понављаног вербалног или невербалног понашања које има за последицу стварно или потенцијално угрожавање здравља, развоја и достојанства личности детета и ученика или запосленог.

У *Правилнику о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање* (даље: Правилник) разликују се следеће врсте насиља и злостављања:

- 1. физичко насиље и злостављање** – понашање које може да доведе до стварног или потенцијалног телесног повређивања детета, ученика или запосленог;
- 2. психичко насиље и злостављање** – понашање које доводи до тренутног или трајног угрожавања психичког и емоционалног здравља и достојанства детета, ученика или запосленог;
- 3. социјално насиље и злостављање** – понашање којим се дете/ученик искључује из групе вршњака и различитих облика социјалних активности, одвајањем од других, неприхватањем по основу различитости, ускраћивањем информација, изоловањем од заједнице;
- 4. дигитално насиље и злостављање** – злоупотреба информатичких технологија која може да има за последицу повреду друге личности и угрожавање достојанства, а остварује се слањем порука електронском поштом, СМС-ом, ММС-ом, путем веб-сајта, укључивањем у форуме, друштвене мреже и слично.

Осим наведеног, насиље могу да представљају и злоупотреба, сексуално насиље, насилни екстремизам, трговина људима, експлоатација детета, најчешће у смислу дечјег рада и слично.

У пракси је тешко поставити јасне границе између врста насиља јер се оно врло често манифестује кроз више међусобно испреплетаних видова.

Правилником су детаљно описана три нивоа насиља и злостављања и дати су примери понашања за сваки од наведених нивоа. Нивои насиља се међусобно разликују и по томе ко интервенише у њиховом решавању.

НИВОИ НАСИЉА	ИНТЕРВЕНЦИЈА
1. ниво	Одељењски старешина
2. ниво	Тим за заштиту деце/ученика од дискриминиције, насиља, злостављања и занемаривања
3. ниво	Тим за заштиту деце/ученика од дискриминиције, насиља, злостављања и занемаривања + спољашња заштитна мрежа

Приликом одређивања нивоа насиља није довољно посматрати сам чин који је окарактерисан насилним. Потребно је познавати контекст у ком се такво понашање догодило: учесталост, да ли постији нешто што је претходило догађају, а тиче се односа насилник – жртва, узраст учесника у догађају, колико је учесника било, настале последице, итд. Тек када се прикупе све наведене информације, могуће је окарактерисати ниво насиља.

За насиље другог и трећег нивоа израђује се оперативни план заштите за све који су учествовали у том догађају: за оне који трпе, оне који чине и оне који су сведоци.

Оперативним планом заштите дефинисани су:

- активности усмерене на промену понашања ученика,
- носиоци планираних активности,
- временска динамика реализације,
- праћење и евалуација оперативног плана.

Правилник обавезује родитеље и одељењску заједницу да буду укључени, а по процени и представници спољашње мреже заштите могу да буду део оперативног плана заштите уколико су укључени у пружању подршке ученику.

Обавештавање надлежне школске управе

О трећем нивоу насиља школа је дужна да обавести надлежну школску управу у року од 24 сата. Тада доставља информацију да се насиље догодило и прве податке којима располаже. Све додатне информације и предузете мере и активности школа доставља накнадно.

Приликом интервенције у случајевима трећег нивоа насиља, ради свеобухватне заштите, ангажује се и спољашња заштитна мрежа. Њу чине стручњаци из установа са којима школа остварује сарадњу: школска управа, центар за социјални рад, здравствена служба, станица полиције, итд.

Сарадња установе са надлежним центром за социјални рад регулисана је *Упутством о поступању установа образовања и васпитања и центара за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од насиља број 611-00-419/2018-04.*

Установа образовања и васпитања обраћа се надлежном центру за социјални рад:

- у писаној форми, са кључним битним информацијама, званично са печатом и потписом;
- тражи од центра хитно реаговање у оквиру његове надлежности;
- тражи од центра потврду о пријему пријаве;
- врши ургенцију уколико центар не одговара;
- може да се позове и на *Општи протокол за заштиту деце од насиља који обавезује све органе и установе на сарадњу*.

Установа образовања и васпитања обраћа се надлежној здравственој установи на следећи начин:

- нема право да тражи документацију ученика из здравственог картона;
- има право да иницира сарадњу и тражи подршку, уколико процени да је она потребна;
- може да се обрати надлежној здравственој установи у писаној форми са позивом на састанак у оквиру рада спољашње заштитне мреже (*Правилник о протоколу поступања у установи у одговору на насиље, злостављање и занемаривање и Општи протокол за заштиту деце од насиља*).

Основна правила писмене комуникације са представницима спољашње заштитне мреже:

- Сва писана документа упућена спољашњој заштитној мрежи потписује директор, као законски заступник установе.
- Приликом обраћања важно је наводити чињенице без тумачења и етикетирања.
- Приликом обраћања неопходно је водити рачуна о заштити података о личности, с тим што су појединим органима потребни пуни подаци за поступање (полиција, центар за социјални рад). То обавезује представнике поменутих институција на поштовање професионалне етике у раду са поверљивим подацима о личности.

Након спроведених интервентних активности и прикупљања информација о догађају непосредно по сазнању, усмено или у писаном облику или у форми анкете и квалификације догађаја као насиља другог или трећег нивоа, доноси се одлука о укључивању ученика у појачани васпитни рад, односно о покретању васпитно-дисциплинског поступка, који је обавезан за трећи ниво насиља.

Реаговање у случајевима насиља, злостављања и занемаривања:

- Свако од запослених у установи има обавезу да реагује.
- Реаговање не сме да се одлаже.
- Реагује се увек када постоји сумња или сазнање о насиљу.
- Реагује се и када постоји сазнање да се оно припрема.
- Реагује се увек, без обзира на то да ли се насиље догодило или се догађа у школи или ван ње.

- Уколико је потребно. тражити/укључити медицинску помоћ и/или чланове спољашње заштитне мреже.
- Родитељи морају одмах и обавезно да буду информисани.

Нереаговање и неспровођење мера безбедности деце, ученика и запослених у установи Законом је дефинисано као тежа повредом радне обавезе запосленог (*Закон о основама система образовања и васпитања – члан 164. став 1. тачка 9*), али и као један од разлога за престанак дужности директора установе (*Закон о основама система образовања и васпитања – члан 128 став 7. тачка 4*).

Све што је наведено примењује се у случајевима насиља и злостављања на релацији ученик– ученик, тј. ако је реч о вршњачком насиљу. Уколико је у чин насиља, злостављања и занемаривања на било који начин укључена и одрасла особа (наставник или родитељ), поступак реаговања је следећи:

Поступање када је запослени починилац насиља

- Уколико је запослени починилац насиља, директор предузима мере према запосленом у складу са Законом. Тим планира и предузима мере подршке ученику (Оперативни план заштите). Важно је истаћи да у случају када је запослени починилац насиља, Тим не процењује ниво и не одлучује о поступцима.

Поступање када је ученик починилац насиља према запосленом

- Директор обавештава родитеља и центар за социјални рад, а ако постоје елементи кривичног дела или прекршаја, подноси пријаву тужилаштву, односно прекршајном суду.

Поступање према родитељу који не сарађује са школом или испољава насилно/агресивно понашање

- Оперативним планом заштите неопходно је да се прецизирају активности родитеља у раду са дететом, али и активности школе са родитељима.
- Оперативни план заштите је основа за „доказивање” да ли родитељ сарађује са школом.
- Уколико родитељ не сарађује са школом, а дете континуирано врши насиље, поред обавештења надлежном центру за социјални рад, школа може да поднесе прекршајну и кривичну пријаву (члан 84, члан 194. и члан 195. Закона о основама система образовања и васпитања).
- Уколико је родитељ насилан и агресиван према запосленима или другим лицима у установи, потребно је позвати полицију.

Област безбедности и спровођења мера безбедности у установи образовања и васпитања предмет је и спољашњег вредновања рада установе.

ПОДСЕТНИК: ПРОПИСИ И ПРОЦЕДУРЕ У ОБЛАСТИ ЗАШТИТЕ ОД НАСИЉА И ДИСКРИМИНАЦИЈЕ

Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС“ бр. 88/2017, 27/2018 – др. закон, 10/2019, 6/2020 и 129/2021):

члан 83. **одговорност ученика** (лакше и теже повреде обавеза и повреде забране),

члан 84. **одговорност родитеља,**

члан 85. **васпитно-дисциплински поступак,**

члан 86. **васпитне и васпитно-дисциплинске мере и правна заштита ученика,**

члан 108. **одговорност установе за безбедност деце и ученика,**

члан 110. **забрана дискриминације,**

члан 111. **забрана насиља, злостављања и занемаривања и**

члан 112. **забрана понашања које вређа углед, част и достојанство.**